

**ORHAN HANÇERLİOĞLU'NUN
ROMANLARINDA FOLKLOR UNSURLARI**

Dr. Mustafa ÖZCAN(*)

1949-1960 yıllarının verimli kalemlerinden biri sayılan Orhan Hançerlioğlu, hikâye ve romanlarıyla tanınmış bir sanatçıdır. **Beş Sanat, Varlık, Yeşitepe, Yenilik, Türk Dili** gibi edebî dergilerde çeşitli yazılarıyla görülen, kısa sürede kalabalık bir roman dizisi meydana getiren Orhan Hançerlioğlu, çalışmalarını, sonradan başka alanlara kaydırmıştır. O'nun yayımlanmış sekiz romanı vardır. Çoğu uzun hikâye olarak vasıflandırabilecek olan bu romanlar, halk hayatını yansıtmakta ve zengin bir folklorik malzemeyi ihtiva etmektedirler. Biz bu yazımızda, yazarın bu malzemeyi nasıl değerlendirdiğini tespit etmeğe çalışacağız.

Orhan Hançerlioğlu'nun ilk romanı, **Karanlık Dünya**'dır (1). Roman- da, Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra ilk defa Anadolu'da görev alan bir hâkim adayının Mazılık adındaki kasabada geçen hayatı anlatılmaktadır. Ahmet, at sırtında gittiği bu kasabada mahkeme başkâtibinin önceden kiraladığı bir odada kalır. Bu İstanbul genci, uzun süre, Anadolu'daki hayata alışamaz. Yoksul insanların yaşadığı Mazılık'ta elektrik yoktur. Elli hanelik Mazılık'a, çevre il ve ilçelerden gelen giden de pek olmaz. Ahmet, kendisi gibi inanmış, idealist karakterli birkaç arkadaşıyla bu kasabaya, çeşitli güçlüklerle rağmen, elektrik getirtmeğe muvaffak olur. Roman, Ahmet'in bunun için verdiği mücadeleyi dile getirmektedir.

Orhan Hançerlioğlu, **Karanlık Dünya**'da, tam bir Anadolu kasabası tasvir etmektedir. Burada evler tek katlıdır. Sokaklar pis ve döküntülerle doludur. Halkın vakit geçirebileceği hiç bir yer bulunmamaktadır. Kasabada herkes birbirini tanır. Halk, yabancılara büyük alâka gösterir; onlara saygılı davranır. Kasabanın, köyden pek farkı yoktur.

(*) Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi.

(1) İlk defa 1949'da basılan bu roman, sonradan **Kutu Kutu İçinde** ve **Oyun** romanlarıyla birlikte **Başka Dünyalar** adıyla bir arada yayımlanmıştır: **Remzi Kitabevi, İstanbul 1962. Karanlık Dünya** ile **Kutu Kutu İçinde** romanlarına ait alıntılar, bu baskıdan alınmıştır.

Romanda kaç göç meselesine de temas edilmiştir. Romancı bunu Ahmet'in şahsında gözler önüne serer. Ahmet, Hatice Nine'ye ait evin tek kişilik odasında kalmaktadır. Başlangıçta işler iyi gider. Daha sonra Hatice Nine'nin başka bir kasabada amcasının yanında bulunan küçük kızı çıkagelir. Bekâr bir adamın genç bir kızla aynı çatı altında kalması kasabada hoş görülmez. Ahmet, zaman zaman bunun sıkıntılarını çeker. Ancak çıkarılan dedikodular asla gerçeği yansıtmamaktadır..

Öte yandan kasabanın hâkimi, yanında staj yapan Ahmet'i çok beğenmekte, ona kızı Nazan'ı vermek istemektedir. Hâkim bunu çeşitli vesilelerle Ahmet'e ve etrafındakilere hissettirir. Nazan, Ankara'da enstitüde okumuştur. Nazan'ın annesine göre şehirde kızlar, kocalarını sokaklarda bulurlar. Kasabada ise bu mümkün değildir. Dolayısıyla kendileri kasabalılar gibi yapmamalı, damatlığa lâyük gördükleri Ahmet'i, bizzat evlerine dâvet edip kızlarını ona göstermek yoluna gitmelidirler. Bunun için de kasaba âdetini bir yana bırakırlar. Kadıbaba denilen hâkim, bir hastalık bahanesiyle işine gitmez ve Ahmet'i evine çağırır. Asrın icaplarına göre yetiştirilen Nazan'ın, öteki kasaba kızları gibi evde oturup görücü beklemesinin önüne bu şekilde geçilir. Ne var ki Ahmet, onların düşüncelerini ve niyetlerini paylaşmamaktadır.

Ahmet'i, başta kasaba ileri gelenleri olmak üzere herkes evlenmeğe zorlar. En azından ona bu yönde telkinde bulunurlar. Meselâ beyaz sakallı seksenlik müftü, Ahmet'e evlenmeyi tavsiye ederken şunları söyler:

"Evlenmelisiniz efendi oğlum, Cenâbı Rabbülâlemin takdiri böyle.. Peygamberimiz hazretleri de izdivacı teşvik buyurmuşlar.. E doğrusu dincesi de, imâncası da bu değil midir?" (s. 70).

Ali (2) adlı romanında yazar, vak'a kahramanı Ali'yi emekli bir kişi olarak yaşattığı bölümde evlilik üzerinde durmaktadır .Ali, çoktan beri kafasını kurcalayan evlilik meselesine dair bir kitap yazmağa karar verir. Hattâ kitabının adını bile kararlaştırmıştır: "Gençlere Öğütler yahut İzdivaca Hazırlık." Bu kitabın on ikinci öğüdü olarak da "Zinhar ağır elli kadınlarla evlenmeyiniz" sözünü tespit eder. Onun bir başka öğüdü de şudur: "Gençler, sağlam bir kadınla evleniniz" (s. 48). Gerçekte Ali, bu düşünceye, çevresinde bazı kadınları tanıdıktan sonra varmıştır.

Ekilmemiş Topraklar'da (3) Yediviran köyü anlatılmaktadır. Bu köyde

(2) Varlık Yayınevi, İstanbul 1955.

(3) Orhan Hançerlioğlu, **Bütün Romanları I (Karanlık Dünya - Büyük Balıklar - Oyun - Ekilmemiş Topraklar)**, Karacan Yayınları, İstanbul 1981. **Büyük Balıklar, Oyun ve Ekilmemiş Topraklar** romanlarıyla ilgili alıntılar bu kitaptan yapılmıştır; sayfa numaraları bu kitaba aittir.

hemen hemen hiç bekâr insan yoktur. Yediviran'da kızlar, çok küçük yaşta evlendirilmektedir. Meselâ Murat Ağa, böyle yapmıştır. Çünkü ona top-rağı işleyecek insan gereklidir. Bu bakımdan hiç vakit kaybetmek istememiştir. Burada kızlar için ayrı bir ev açmak söz konusu değildir. Aile, gelenekteki aile tipini temsil eder. Yani büyükbaba, büyükanne, ebeveyn, çocuklar, torunlar hepsi bir arada otururlar. Zaten yoksuldurlar. İçinde barındıkları kerpiç evleri dahi yapmakta son derece güçlük çekmişlerdir.

Orhan Hançerlioğlu'nun romanlarında insan sağlığından da bahsedilmektedir. Yediviran köyü, medeniyetten nasibini almamış bir yerdir. Kasabayla hiçbir alâkası yoktur. Köylüler doktor nedir bilmezler. Köyde ilkökul da bulunmamaktadır. Köyün erkekleri, yirminci yüzyılın başında peş-peşe yapılan savaşlara katılmışlardır. Bunların içerisinde pek azı köye döner. Köyde salgın hastalıklar eksik olmaz. Romancı, Murat Ağa'nın aile çevresinden başlayarak, bu salgın hastalığın yaptığı tahribatı şöyle anlatıyor :

"... Ama Ömer ağayla Rıza yirmi gündənberi köyü kasıp kavuran bir salgına tutulmuşlar, yorgan döşek yatıyorlardı. Her damın altında, kocakarıların ilâçlamaya yetişemedikleri birkaç hasta bulunuyordu. Hastalık damdan dama, insandan insana hızla atlıyor, gündən güne yayılıyordu. Dedelerinden beri Yediviranlıların görmedikleri acâyip bir salgındı bu.. Küçüklere pek dokunmuyor, çok yaşlılara da ilişmiyor, ille gençleri silip süpürüyordu. Önce baş ağrısı, yangın, titremeyle başlıyor; sonra bir bitkinlik, bir solukluk, dayak yemişçesine bir eziklik.. Bugünedek dört evden yedi ölü çıkmıştı. Yakayı kurtaranlar da döşeğe yapıyorlar, bir türlü kalkmak bilmiyorlardı" (s. 303).

Ekilmemiş Topraklar'da satlıcandan (zatürrie) söz edilmektedir. Kış günü kasabadan yola çıkan ve on gündür yollarda bulunan Hafız, aniden bastıran tipi yüzünden donma tehlikesi atlatır. Kendisini Yediviran'ın yakınında baygın bir halde bulurlar. Köylüler onu, hemen köye getirirler; Kırım harbi gazilerinden olan Hafız Ağa'yı, ocağın karşısına oturturlar. Bazı köylüler Hafız Ağa'ya, "Satlıcan olmazsan şükret!" diyerek işin vahametini anlatmağa çalışırlar. Hafız Ağa, ocağın önünde ısınırken, köyün ileri gelenlerinden Ömer Ağa'dan bir istekte bulunur. Ömer Ağa'ya, bir çanak kaynar süt getirtmesini, irice bir koyun boğazlatmasını söyler ve bu koyunun derisine sıcak sıcak sarımacağını bildirir (s. 248). Böylece Hafız Ağa, sonradan gelebilecek hastalıklara karşı tedbirini de almaktan geri kalmamış olmaktadır.

Karanlık Dünya'da tanıtılan hâkim yardımcısı Ahmet, birkaç kere balyılmış ve hastalanmıştır. Hele bir defasında tam beş gün kendisine gelemez. Bu sırada onunla kaymakam, orman mühendisi, ilkökul öğretmen-

leri, Hatice Nine ile kızı ilgilenir. Ama en büyük yardımı ise ormancından görmüştür. Çünkü Ahmet'in hastalığında ilk müdahaleyi ormancı yapmıştır. Nazmî'nin Ahmet'i nasıl iyileştirdiği romanda şöyle naklediliyor :

"Ahmed'in tarlada bayıldığını haber alır almaz doğruca Kaymakama koşmuştu. Kaymakamla beraber Hatice ninenin evine gaidikleri zaman Ahmed'i ölü gibi sararmış, kendinden geçmiş bir hale bulmuşlardı. Kaymakam derhal Hükûmet doktoruna haber göndermişti ama ihtiyar doktorun romatizmaları tuttuğundan evden çıkmasına imkân yoktu. Allaha çok şükür ki kendisi diğer memurlar gibi tedbirsiz değildi. İçinde Sülfamidden Şarbon seromuna kadar her şey bulunan bir ecza dolabı vardı. Kaymakamla beraber ateşine bakmışlar, münavebe ile gelen titreme ile teri de görünce hemen teşhisi koymuşlardı. Ondan sonra gelsin iğneci Sadık Ağa. Üç gece arka arkaya birer santimetre kinin iğnesi yapılıncaya ateş düşmüştü. Fakat vücut o kadar yorgundu ki dalgınlık beş gün sürmüştü işte.." (s. 77-78).

Hemen belirtelim ki, Ahmet'in yakalandığı bu tropikal sıtmaya, çeltik işçileri her sene yakalanmaktadır. Çeltik mevsimi sona erdiği zaman onların birçoğu sıtmalılıdır. Hattâ içlerinde sıtma yüzünden ölenler olmuştur. Dizlerine kadar su içinde aylarca çalıştıktan sonra dahi borçlarını ödeyemeyen bu insanlar, haklarını arayamazlar. Zira birkaç günlüğüne geldikleri Mazılık'ta, çeltik sahiplerini şikâyet edecek makam bulamazlar. Çok yoksul olan bu işçiler, yeterince beslenemedikleri ve iyi tedavi edilmedikleri için sağlıklarından da, canlarından da olurlar.

Ahmet bir ara yanında zabıt kâtibi olduğu halde dağ köylerine gider. Katır sırtında epeyce yol aldıktan sonra bir köye ulaşır. Zabıt kâtibi hemen muhtarı buldurtturur. Mazılık hâkim yardımcısı, "ufacık bir çay kutusuna benzeyen" muhtarın evinde en az on beş kişinin barındığını görünce hayret eder. Ama o gece orada kalmak zorundadır. Muhtar'la konuşurken, ondan evde hasta olduğunu öğrenir. Muhtarın eşi üç gün önce doğum yapmış, bir oğlan çocuğu dünyaya getirmiştir. Ne var ki kadın doğumdan sonra birdenbire kaskatı kesilir. Kocakarılar içeride hastaya ilâç yaparlar. Ahmet, muhtarın ailesine yardımcı olmak ister. Adli tıp derslerinden edindiği bilgiler aklına gelir. Tetanoz, eklâmpsi gibi. Bir yandan da kendi kendine bu şartlar altında yapılan bir doğumdan herşeyi beklemek gerektiğini düşünür. Daha fazla dayanamaz ve muhtara kocakarıların ne ilâç yaptıklarını sorar. Muhtarın verdiği cevap, halk sağlığı açısından bir hayli ilgi çekicidir :

"— Ne ilâç yapıyorlar? diye sordu. Keşki sormaz olsaydı.

— Sığır bulamacı beyim.

— Nasıl şey o?

Muhtar bilgiç bir tavırla başını salladı.

— Sığır tezeğinden yaparlar. Kasabalılar bilmez bunu.

Sonra aynı ciddiyetle ilâve etti :

— İyidir, yumuşatır" (s. 89-90).

Bunu duyan Ahmet, iyice sarsılır. Tikinti, bulantı, nefret, hiddet, hayret gibi fizyolojik ve psikolojik bir sürü duygu ile dolar. Hastanın iniltilerini işitmek, kokuyu duymamak üzere yorganı kafasına çeker. Kasabalıların bilmediği bu şifâli ilâca boğazına kadar gömülmüş bir halde bulunan hastayı hatırlamamağa, hastayı tahayyül etmemeğe gayret ederek uyumağa çalışır (s. 90).

Salgın hastalıkların olduğu yerde elbette ölümler de sık olur. Nitekim **Ekimemiş Topraklar**'da, Murat Ağa'nın ailesinin gençlerinden olan Rıza, böyle bir hastalığın sonunda hayata gözlerini kapamıştır. İstidacı Cazır (ki asıl adı Recep'tir) onun başının ucunda hatim indirir. Dikkati çeken bir nokta da şudur : Bu ailede ölenin ardından çok büyük ağlamalar, günlerce süren dövünmeler, uzun uzun ağıtlar görülmez. Köylüler ölümü tabii bir âfet imiş gibi karşılarlar. Çünkü kaderlerine razıdır, onu değiştiremeyeceklerini bilirler. Bunun yanında yine onların yeni doğan bebekler için de fazla sevinç gösterisinde bulunmadıklarını tespit ediyoruz. Köylülerin hareketleri ölçülüdür. Heyecanlarını yahut sevinçlerini taşkın bir şekilde belirtmezler. Bu durum şehirde oturan bazı kimseler için de geçerlidir. Meselâ **Büyük Balıklar**'daki (4) İbrahim de öyledir. İbrahim kahvede iskambil oynarken bir oğlunun olduğunu öğrendiği zaman oyununu yarıda kesmek gereğini dahi duymamıştır. Kendisine bu güzel haberi getiren çocuğu savuşturduktan sonra bir ara oyuna ara verir ve kahvede bulunanlara birer kahve ısmarlar. Bunu, doğan çocuğunun şerefine yaptığı anlaşılmalıdır (s. 151).

Orhan Hançerlioğlu, romanlarında çocuk oyunlarına da temas etmiştir. **Kutu Kutu İçinde** (5) adlı romanının adı bile bir çocuk oyunundan gelmektedir. Bu romanda, çocukların birkaç türlü oyun oynadıklarını görüyoruz. Ne var ki, bu oyunların nasıl oynadıklarına dair teferruatlı bilgi verilmeyen. Yazar sadece çocukların körebe, seksek, kaydırak, evcilik oyunu gibi oyunları tercih ettiklerini bildirir. Bazan da çocuklar, bir oyunu bırakıp hemen ötekine geçerler. Romanın aslı kişilerinden olan İnci ile Doğan, çocukların evcilik oyunundan vazgeçip "elim üstünde kaldı"ya yö-

(4) Bkz. a.e., s. 95-162.

(5) Bkz. **Başka Dünyalar**, s. 110-176.

neldiklerini gördükleri zaman kendi çocuklarını hatırlamışlardır. Romanın sonunda ise bu çocukların bu defa "kutu kutu içinde" adlı oyunu oyna- mağa başladıklarını öğreniriz (s. 176).

Öte yandan bu oyunları, sadece şehir çocukları oynamaktadırlar. Za- ten yazar, romanlarında, köy çocukları üzerinde pek durmamıştır. Yine bu çocuklar, evlerin önünde, bahçelerde, sokaklarda vakit geçirirler. On- ların oyunları yüzünden kimseye zarar verdiklerini söylemek mümkün de- ğildir. Ayrıca dadıları vasıtasıyla parklara götürülen çocuklarla, evlerinin balkonlarında vakit geçirenler, bu grubun dışında bırakılmıştır.

Orhan Hançerlioğlu, çocuk oyunlarının yanında sünnet törenlerine de eserlerinde kısaca değinmiş ama bunu sadece bir gelenek olarak ele almamıştır. **Oyun** (6) romanında Halim'in çalıştığı dairede memurların maaşlarından ay başında beşer lira keserler. Bunun sebebi, müdürün oğ- lunun sünnet olmasıdır. Oysa dairedeki bütün memurlar geçinmekten acizdirler. O paraya şiddetle ihtiyaçları vardır. Hepsi gönülsüz olarak bu- na uyar. Ne var ki müdür bunu hiç düşünmez. Kendisinden önceki müdür- lerin de böyle yaptığını söyler: "Çocuğu sünnet olana armağan verilir, gelenektir bu. Benden önceki müdürler de böyle yaptılar" (s. 187).

Oysa yazara göre armağan gönül hoşluğu altında verilir. Alandan çok vereni rahatlatır. Armağan zümrüt bir başlıktır, giyeni değil, giydire- ni yüceltir; bir içim sudur, susayanı değil, kaynağını doyurur, erdemli ruh- ların besinidir. Dolayısıyla zoraki görülen bir iş olarak gösterilemez. Kor- ku ve baskı yoluyla alınan armağandan hayır gelmez (s. 187).

Bordamıza Vuran Deniz'de de (7) Hacı Cemalettin'in eşi Zehra Ha- nım, torunlarını sünnet ettirecek olur. Bu sünnet de ötekisi gibi şehirde, yani İstanbul'da yapılır. Bunun için kendisinden ayrı yaşayan çocuklarıyla torunlarını çağırır. Onlardan sünnet düğününün kusursuz olmasını ister. Kocası öldüğünden beri aile fertleri arasındaki ilişkiyi düzenli bir hale getirmeğe çalışan ve ailenin şerefiyle çıkarlarını hassasiyetle koru- yan Zehra Hanım'a göre, "Taşsızâde Hacı Cemalettin efendilerin sünnet cemiyetlerine kimselikler kusur" bulmamalıdır. Bunun için de hayâlcıye, hökkabaza haber verilmesini emreder. (s. 26).

Yazar romanlarında bazı bâtil inançlara da yer vermiştir. Bunlar boş inançlardır; ilmî bir görüşe dayanmayan, insanların kafalarından bir tür- lü söküp atamadıkları yersiz akidelerdir. Sözgelisi **Ali** romanında vak'a kahramanı Ali'nin yaptığı bir hareket bu çeşit bir inanıştan kaynaklan- maktadır. Ali sigarasını içip bitirdikten sonra izmariti fırlatıp atınca, çıp-

(6) Bkz. **Bütün Romanları I**, s. 163-240.

(7) Varlık Yayınevi, İstanbul 1960.

lak ayağıyla üç kere üstüne basar. Zira o her dokunduğunu üçlemeyen edemez; üçleyemediği zaman ise işinin ters gideceğine inanır (s. 6).

Eklmemiş Topraklar'da anlatıldığına göre Yediviran köyü toprakla- rında her yıl yüzlerce dönüm arazi boş kalacaktır. Bunun belligaşlı iki se- bebi vardır. İki köylülerin son derece yoksul olmalarıdır. Çünkü onlar boş arazilerini değerlendirebilmeleri için öküze, ineğe sahip değildiler. Susuz- luktan çatlayan bu toprakları tek öküz yahut inekle sürmeğe çalışanlar ise ancak geçimlerini sağlayacak, kışı aç geçirmeyecek kadarını ekebil- mektedirler. Öteki sebep de köylünün bâtil inançlarıdır. Romanın yaşlı ki- şilerinden Mehmet Ağa'ya göre Ömer Ağa'ların tarlalarında daima ekil- memiş topraklar kalacaktır. Çünkü ekilmemiş topraklar ağalığın şanında- dir. (s. 268).

Batıl inançlardan birisi de fal bakarak geleceği okumadır. Bugün da- hi halkımızın itibar ettiği bu olayın birkaç çeşidine yazarın romanlarında da rastlıyoruz. Bu işi genellikle çingeneler yapmaktadır. Onlar fal bakma- ğa çok meraklılardır. Bilindiği üzere fal birkaç şekilde bakılır. Orhan Han- çerlioğlu'nun romanlarında kahve, bakla ve ayna falından söz edilmekte- dir. **Büyük Balıklar**'dan bir örnek verelim :

Hürriyet Tepesi yolundaki Aile Bahçesi civarında film çekme çalış- maları yapılmaktadır. Ağacların birinin altında sabah uykusunun mahmur- luğu içerisinde bulunan ve bu çalışmalara katılan İtalyan süpervizör Secondo Sera'nın başına bir çingene dikilir. Çingene Naime ile yarım ya- malak Türkçe konuşan bu İtalyan arasında şöyle bir konuşma geçer :

"— Ne istiyor sen?.. diye sordu.

— Falına bakayım, bakla dökeyim, tâlihini okuyayım benim sarı saçlı güzel efendim.

— Fal bakar sen?

— Fal bakar ya.. Hem de istersen bakla ile, istersen ayna ile.

— Bakar da ne söyler sen?

— Gelmişini, geçmişini, geleceğini söylerim. Hele şu yazmanın içine bir yirmibeşlik at.. gözünden anladım, sana sarışın bir kısmet var.

— İstemem ben sarışın.

— Öyleyse esmer olsun.

— İstemem ben esmer.

— Kızıl saçlısına da bir diyeceğin yok ya, hele at şu yirmibeşliği..

— İstememe ben kızıl saçlı.. Para var para, onu söyle sen?

— Aç avucunu bakayım.. Oh, oh, oh, para, para, hem ne para.. Üç vakitte eline büyük bir para geçecek senin.

— Üç vakitte?

— Üç vakitte ya.. Üç gün de olur, üç ay da, üç sene de.. Hele sen şu çizgiye bak, Rabbim kem gözden saklasın, ne uzun çizgi bu..

— Ne çizgi?

— Ömür çizgisi ömür, dünyaya kazık çakacaksın sen efendi.

— Ne kazık?

— Basbayağı kazık, çok yaşayacaksın çok... Hele at şu yirmibeşliği..

İtalyan sırttı. Uyuşmuş bacaklarını oğuşturarak ayağa kalktı. Cebinden bir on kuruşluk çıkardı. Yere çömelmiş bulunan Naimenin önüne fırlattı. Sonra arkasını döndü. 179 uncu sahneyi altıncı kere prova etmekte olan artistlere doğru yürüdü". (s. 110).

Yazarın romanlarında alaturka ve alafranga musikiden hemen hemen eşit ölçüde bahsedildiğini görüyoruz. Romanlarda her iki musikiyi seven insanlarla karşılaşmaktayız. Batı musikisini sevenlerin genellikle kültürlü kişiler olduğu söylenebilir. Bir de Türk asıllı olmayan bazı kişilerin bu musikiyi dinlediğini tespit ediyoruz. Musiki, çok kere radyonun açılmasıyla ortaya çıkmakta ve birbirini seven vak'a kahramanlarının duygularına tercüman olmaktadır. Bunun en tipik örneği Doğan ile İnci'nin durumunda görmekteyiz. **Kutu Kutu İçinde** romanının bu aslı kişileri; "Bakışlarımız karşılaştığı zaman / Her şey olup bitmişti sevgilim" (s. 124) şarkısıyla ma-ziyi bir kere daha yaşarlar. Bu, onların tanışmalarına vesile olan şarkıdır.

Öte yandan **Büyük Balıklar**'ın Madam Davit'i ise kendi kendine "Goodbye Amanda" adlı film şarkısını mırıldanırken, aynı anda başka bir yerde Asiye, kocası Hayrettin'e sarı kordeleli uduyla, onun sevdiği şarkıları çalar. Asiye, Hayrettin'in hangi şarkılardan hoşlandığını gayet iyi bilmektedir. Ona beyaz parmaklarıyla "beş numaralı gaz lambasının ışığı altında sarı sarı parlayan tellerde dolaştıktan sonra" hafif ve içli sesiyle, "Olmaz ilâc sineyi sadpâreme" şarkısını söylemeye koyulur. Daha sonra Hayrettin de eşine katılır ve şarkı perde perde yükselen bir sesle okunur. Bu arada Hayrettin, "Allah, bu ne şarkı?.. Çare bulunmaz bilirim.." demekten kendini alamaz" (s. 150).

Musiki, birbirlerini sevenlerin ruhları arasında bir köprü kurulmasına vesile olur. Meselâ **Büyük Balıklar**'daki Ahmet'in yanındaki şuh kadın, gü-

zel bir şarkı çıkar umuduyla radyoyu açar. Bu sırada kadın, kendisinin hangi şarkıları sevdiğini anlatır. Romandan öğrendiğimize göre, "Bir gelir insan cihâna, durma çal", "Ah var mı bu ahım gibi ahlâr içinde", "Sen de Leylâ'dan mı öğrendin cefakâr olmayı", "Bir tatlı huzûr almaya geldik Kalamış'tan" gibi şarkıları beğendiğini açıklayan bu kadın, sonuncusunu hemen söylemeğe başlamıştır (s. 150).

Hemen belirtelim ki yazar, halk musikisine hiç yer vermemiştir. Hiç bir türkünün adını anmamış, herhangi bir vesileyle de olsa onlardan bahsetmemiştir. Oysa romanlarda çeşitli yaşlarda ve karakterlerde pek çok halktan insanlar vardır. Bunların türkülerden uzak kalması düşünülemez. Bunu bir eksiklik olarak kaydetmek, romancının çeşitli sebeplerle yakılan halk türkülerine yan çizdiğini belirtmek yerinde olacaktır.

Orhan Hançerlioğlu'nun romanlarında masal unsurları da az değildir. **Kutu Kutu İçinde**'de yazar bizzat bir masal anlatır. Bu masal, Doğan'ın babasından çocukken duyduğu bir masaldır. Doğan bir gece huysuzlanıp uyumaz. Onun annesini üzdüğünü gören babası, Doğan'a, bir orman içinde, elleriyle ördüğü sazdan kulübesinde, bir başına yaşayan yoksul oduncunun masalını nakleder. Doğan çok zor durumda bulunduğu bir sırada bu masalı hatırlayacak ve hayatının en önemli kararlarından birini verecektir (s. 175-176). Yine onun **Oyun** adlı romanı, gerçekte mitolojik kökenli bir masal olarak kabul edilebilir. Burada, Yunan mitolojisinden bol bol yararlanan Orhan Hançerlioğlu, eserinin üslûbuna da masal havasını sindirebilmiştir. Ayrıca genellikle masalarda geçen bazı uğurlu sayılardan bahsedebildiğini belirtelim. Romancı, bir bakıma Türk kültürünün bir parçası, halk inanışlarının bir göstergesi sayılan bu uğurlu sayılardan en çok üç, yedi, kırk üzerinde durmuştur. Bunlara dair birkaç örnek verelim.

Oyun romanının kahramanı Halim, kendisini Argos kralı sanır. Onun üç tane veziri vardır. Halim, onlardan akıl danışır, problemleri çözmek için onların fikirlerine başvurur. Huzurunda yargıladığı kişileri, bu vezirlerin yardımıyla cezalandırır. Halim, müdürünü (Halim bir dairede çalışmaktadır) böyle bir yargılama sonucunda kusurlu bulmuş ve kendisine kırk sopa vurulmasını emretmiştir.

İçinde yaşanan dünyanın katı gerçekleri vardır. Bu gerçekler acıdır, üstelik çepeçevre etrafımızı sarmıştır. İşte Halim gibileri onlardan ancak hayâl dünyasına sığınmakla kurtulabileceklerini sanırlar. Bu yüzden sık sık kendisini Argos kralı olarak hisseder. O masal dünyasında yaşamağa başladığı an, "yedi ses", "yedi söz" "yedi biçim" in ortasındaki zümrütten yapılmış ışıklı bir göz görür. Bu göz Halim'in işi bittikten sonra söner veya kaybolur (s. 189). Yine Halim Argos ülkesindeki tahtına oturmağa gi-

derken, etrafa güzel güzel kokular saçılır ve bu sırada "yedi renk" ard arda uçuşmaya başlar. Ayrıca yolun ucundaki meydan "yedi saz, yedi söz, yedi biçim"le süslenmiştir (s. 186).

Kutu Kutu İçinde'nin sonunda yer alan ve yukarıda andığım masal- da da oduncu sihirli baltayı, yedi dağı, tam yedi yılda aşkıktan sonra bu- labilmiştir. **Ekilmemiş Topraklar**'da gerçekçi bir gözlem neticesinde tanı- tilan köylüler de Yediviran Köyü'nün sâkinleridir. Yani "yedi" rakamı, bu- rada köyün adında karşımıza çıkmaktadır. Yazarın **Yedinci Gün** (8) adını verdiği bir romanı da vardır. Gerçi o burada Yakup Kadri'yi hatırlatırca- sına Tevrat'tan yararlanmıştı. Eserini yedi bölümden oluşturmuş ve her bölümün başına Tevrat'tan aldığı açıklamaları koymuştur. Tevrat'tan ak- tarılan bu açıklamalara göre evren yedi günde yaratılmıştır. Bu durum bize yedi rakamının öbür dinlerce de ne kadar önemli ve makbul sayıldı- ğını göstermektedir.

Orhan Hançerlioğlu romanlarında, bol bol deyimler kullanmıştır. Bun- ları bir üslup malzemesi ve halk kültürünün bir ifâdesi olarak kabul et- mek kanaatimizce yerinde olur. Halk ağzında bugün de yaşayan bu de- yimlere her romandan birkaç örnek aldık. **Karanlık Dünya**'dan : "İş olaca- ğına varır" (s. 43), "Ateş olmayan yerden duman çıkmaz" (s. 43), "Kendi- ni tefe koydurmak" (s. 50), "Ayağına sıcak su mu, soğuk su mu?" (s. 63), "Faka basmak" (s. 93). **Büyük Balıklar**'dan : "Zilzurna bir halde evine bı- rakmak" (s. 106), "Ali cengiz oyununa kalkmak" (s. 143), "Birisini ütüle- mek (öldürmek)" (s. 209); **Ali**'den : "Eski çamlar bardak oldu" (s. 200), "ununu eleyip eleğini asmak" (s. 244), "çene çalmak" (s. 209), "gözü gön- lü açılmak" (s. 209), "hapı yutmak" (s. 273), "iyice benzetmek" (s. 25), "birazcık okşamak" (s. 25), "dize gelmek", (s. 5), "korku tongasına düş- mek", "yüreği gümbürdemek" (s. 5), "şaplağı yemek" (s. 12), "yok yere yas tutmak" (s. 12), "cavlağı çekmek" (s. 12), "dünyalığını arttırmak" (s. 20), "ya telli duvaklı dirisi ya bir arşın ölüsü" (s. 2-), "elinin hamuruyla erkek işine karışmak" (s. 24), "yan yan bakmak" (s. 26), "Nuh deyip pey- gambet dememek" (s. 39), "iler tutar yanını bırakmamak" (s. 51) "güven- diği dağlara kar yağmak" (s. 75), "kırk tarakta kırk bezi olmak" (s. 87). **Kutu Kutu İçinde**'den : "Yana yakıla anlatmak" (s. 27), "paçapı kurtar- mak" (s. 33), "gevezeliğin bini bir para olmak" (s. 33), "kıs kıs gülmek" (s. 74). **Bordamıza Vuran Deniz**'den : "Kaşla göz, kalanı söz" (s. 1-), "pi- lavdan dönenin..." (s. 14), "Serde kös dinlemişlik var." (s. 14), "Boş ge-

(8) Varlık Yayınevi, İstanbul 1957.

zenin boş kalfası" (s. 24), "Acı patlıcanı kırağı çalmaz." (s. 63), "boynu kıldan ince olmak" (s. 73), "Karaltın nerede, kararın orada" (s. 74) (9).

Romanlarda dualar ve beddualara da rastlanmaktadır. Orhan Han- çerlioğlu'nun romanları bu yönden zengin örnekler ihtiva etmektedir. Biz dualara sadece bir örnek vermekle yetineceğiz. **Ali** romanında tanıtılan Ali, emekli olduktan sonra hastalanınca karısı onun için şöyle dua eder :

"— Allahım tövbeler olsun, diye duaya otururdu. Tövbeler olsun Al- lahım. Sen ona sağlık ver, yuvasına selâmetle döndür. İhtiyarcığımı bana başışla. Onu bütün kötülüklerden, kem gözlerden koru. Başımın eksik etme. Bu evden bir can alacaksan eğer, önce benimkini al Allahım" (s. 38-39).

Romanlarda beddualar da eksik değildir. Bunlar kişilerin çeşitli psiko- lojik durumlarına bağlı olarak değişmektedir. Yalnız hepsinin içten bir şe- kilde söylendiğini söylemek zordur. Çünkü beddualar genellikle bir kız- gınlık, bir öfke ânının ifâdeleri olarak dikkati çekmektedirler. Örnekler : **Ali**'den : "Boyun devrilsin emi.." (s. 38), "Git de bir daha gelme inşaallah.." (s. 38), "Allah topunun belâsını versin" (s. 50). **Ekilmemiş Toprak- lar**'dan : "Allah cezasını versin" (s. 287).

İnsanlar daha fazla inandırıcı olmak için yemin ederler. Orhan Han- çerlioğlu'nun roman kişilerinden bazıları yemin yahut yemine benzer bazı sözlerle karşılarındakilerini kandırmaya çalışırlar. Şüphesiz burada dü- şüncelerin pekiştirilmesi, kuvvetlendirilmesi amacı da güdülmüştür. Me- selâ **Büyük Balıklar**'da kişilerden birinin şöyle diyerek muhatabını ikna ettiği bildirilmiştir : "Allah seni inandırısın, anam avradım olsun, iki gözüm aksın, evlâtlarımın hayrını görmiyeyim" (s. 152).

Tanzimat Edebiyatı'nın kurucularından Şinâsi, Ahmed Midhat Efen- di, Molière'in piyeslerini gerek çevirileri, gerekse adapteleriyle tiyatro dün- müze kazandıran Ahmet Vefik Paşa, onun öğüdüyle **Sabr ü Sebat**'ı kaleme alan Abdülhâk Hâmid, atasözlerimizin, deyimlerimizin toplanmasında, ede- bî eserlerde (piyes, hikâye vb.) kullanılmasında emeği geçen yazarlardır. Orhan Hançerlioğlu da âdeta bu geleneğe uymuş, **Bordamıza Vuran De- niz** adlı romanında 50'yi aşkın atasözüne yer vermiştir (10). Hacı Cema- lettin Efendi, aslen Gazianteplidir. Günün birinde geniş aile çevresiyle bir- likte İstanbul'a taşınmıştır. Bir süre sonra ölünce, ailenin bütün sorumlu- luğu, otoriter bir kadın olan eşi Zehra Hanım'a kalır. Zehra Hanım'ın ge-

(9) Yazarın **Ali**, **Bordamıza Vuran Deniz**, **Büyük Balıklar** romanları, deyimler bakımından zengin ve çeşitli örnekleri ihtiva etmektedirler. Yazık ki hep- sini almak mümkün değil.

(10) Bunların bir kısmını **deyim/atasözü** olarak kabul etmek mümkündür.

niş bir halk kültürü vardır. Bütün konuşmaları atasözlerine ve deyimlere dayanmaktadır. Romancı bu Anadolu kadını nerede karşımıza çıkarmışsa, orada atasözlerine ve deyimlere yer vermiştir. Denilebilir ki, Zehra Hanım'ın kişiliği, romanda, daha detaylı bir şekilde işlenmiş olsaydı, bunların sayısı da o nispette artacaktı. Biz şimdi bu atasözlerini, yanında sayfa numaralarıyla birlikte ve sırasıyla aktaralım :

- "— Çakal eniği kurt olmaz, çarşı iti koyun beklemez" (s. 5)
"— Erkek ata binen sözden mahrum kalır" (s. 5)
"— Adam adama yük değil, can gövdeye mülk değil" (s. 5)
"— İnsanoğlu on, dokuzu don" (s. 6)
"— Güvenme öyle varlığa, düşersin böyle darlığa" (s. 6)
"— Şaşkın ördek götün götün yüzer" (s. 7)
"— Görmedik görmüş, akıldan olmuş" (s. 10)
"— Gön yufka yerinden delinir" (s. 11)
"— Ot kökü üstünde biter" (s. 11)
"— Kaynayan kazan, papak tutmaz" (s. 11)
"— Oğlum deli, malı neylesin; oğlum akıllı malı neylesin" (s. 15)
"— Eşek eşekken çamura bir kere çöker" (s. 15)
"— Oğul usta, ekmeği çift kaparsa, analık usta, yumağı ufak yapar" (s. 15).
"— Baskısız yongayı yel alır, sahipsiz tarlayı el alır" (s. 15)
"— Densizin devesi çansız öter" (s. 15)
"— Oduncunun gözü omçada, dilencinin gözü çömçede" (s. 15)
"— Bir hatır iki hatır, üçüncüsünde vur yatır" (s. 15)
"— Hayvanın alacası dışında, insanın alacası içinde" (s. 15)
"— Ağaca baltayı vurmuşlar, sapı benim bedenimden demiş" (s. 16)
"— Ekmek olsun kuru olsun, oğlan olsun deli olsun" (s. 24)
"— Olgaç oğlak kılından belli olurmuş" (s. 24)
"— Delinin uyuklaması da deli, sayıklaması da" (s. 25)
"— Deliyle gitme yola, başına gelir türlü belâ" (s. 25)
"— İki deliye bir uslu korlar" (s. 25)
"— En kolay iş yemek, o da çiğnemededen yutulmaz" (s. 25)
"— El yumruğunu yemiyen kendi yumruğunu kantar sanırmış" (s. 25)
"— Hayır san işine, hayır gelsin başına" (s. 25)
"— Her horoz zibilliğinde yavuzdur" (s. 25)
"— Otu çek, köküne bak demişler" (s. 25)
"— Balık kokarsa tuzlarlar, ya tuz kokarsa ne ederler" (s. 25)
"— Minareyi yaptırmayan yerden bitmiş sanır" (s. 25)
"— Üzümünü ye, bağını sorma" (s. 27)
"— Dilden gelen elden gelir mi?" (s. 39)

- "— Bir minare var doğru, onun da içi eğri" (s. 39)
"— Başını sallamadık ağaç olmaz demişler" (s. 39)
"— Koça boynuz yük değil ya.." (s. 39)
"— Baş bizim olursa, börk eksik olmaz" (s. 39)
"— Tavuk tavukken bir su içer, bir göğşe bakar" (s. 39)
"— Kardeşi kardeş yaratmış, rızkını ayrı yaratmış" (s. 39)
"— Burun yüzden düşer mi hiç?" (s. 39)
"— Herkesin delisi evinde, derdi karnında" (s. 53)
"— Bir gözün gördüğü ötekine hayretmez" (s. 53)
"— Canı yanan eşek attan berk kaçır" (s. 53)
"— Tandır başında bağ dikmek kolaydır" (s. 54)
"— Tavuk kaza bakarsa bilmem neresi yırtılır" (s. 54)
"— Suyu havana koy, döv döv gene su" (s. 54)
"— Hamama giren terlemeden çıkamaz elbet" (s. 54)
"— Hasta ol benim için, öleyim senin için" (s. 54)
"— Sen ağa ben ağa, bu ineği kim sağa" (s. 54)
"— Deveciyle konuşan kapıyı büyük tutmalı" (s. 73)
"— Dünyanın ucu uzun" (s. 74)
"— Serçeyle konuşanın sesi semâdan gelir" (s. 74)
"— Deniz pislik tutmaz" (s. 75)

Sonuç olarak, diyebiliriz ki; Orhan Hançerlioğlu, bu sekiz romanında halkımızın hayatını çeşitli yönleriyle sergilemiş, bunu yaparken de halk kültürünü oluşturan folklorik unsurları ihmal etmemiştir. Bu folklorik unsurları sadece bir üslûp malzemesi şeklinde değerlendirmemiş, onların toplum yapımızla ne ölçüde alâkalı olduğunu göstermeğe çalışmıştır. Onun bu tutumu romanlarında, toplumumuzun çeşitli kesimlerini temsil eden insanları canlandırmasını kolaylaştırmış, bu kişilerin gerçek olmasını veya gerçeğe benzemesini sağlamıştır. Ne var ki yazarın halk musikisinden yararlanmamış olmasını anlamak mümkün değildir. Öte yandan; **Bordamıza Vuran Deniz**'de, atasözlerini lüzumundan çok kullandığını, bunun da romanın yapısını büyük ölçüde zedelediğini belirtmek gerekir.